

ЦРНА ГОРА ПРЕМА ПРЕДАЈИ ГРАДОВА СРБИЈИ 1867. ГОД.

Спољнополитичке акције Србије биле су за Црну Гору као државу од вишеструке важности, па су у њој праћене са посебним интересовањем. То се првенствено односи на дипломатске акције српске владе према Турској. Акција добијања градова од Турске, која је требало да да изванредно крупан резултат за динамизацију спољне политике Србије и читав проблем национално-ослободилачког покрета на Балкану у цјелини, била је и за званичну Црну Гору и за њено јавно мњење од вишеструког интереса.

Постојало је више крупних разлога за такву заинтересованост Црне Горе за спољну политику Србије, у овом случају конкретно за акцију добијања градова. У бити тих разлога стајала су питања историјске упућености и животне заинтересованости Црногораца за сва питања заједничке ослободилачке акције против Турске. У Црној Гори је био стално присутан и посебан елемент са којим није доживљавана спољна политика Србије код Срба ван тадашњих граница Србије. Била је то посебна држава у Црној Гори, њени званични кругови и њихова заинтересованост за даљи државни развој Црне Горе.

Не улазећи овом приликом подробније у комплекс веома сложене проблематике политичких односа двију држава, овдје ћемо уопштеним констатацијама дати само оквире у којима су се одвијали политички односи званичних кругова Србије и Црне Горе који су стајали у директној или индиректној вези са завршном етапом акције српске владе за добијање градова и утицали на спољну политику Црне Горе која је била изазвана добрим дијелом том акцијом.

Тешко је избјећи а да се не помене добро позната чињеница да су се политички односи Црне Горе и Србије почетком 1867. формално одвијали на основама уговора између њих склопљених 1866, који је, под условима да буде остварен, значио политичку ликвидацију Црне Горе за рачун стварања проширене српске државе, односно велике Србије. У том циљу спољнополитичке акције Црне Горе требало је да буду усаглашене са методом и потчињене циљевима Гарашаниновог спољнополитичког програма. Премда је признавао вођство Србије у иступању према Турској, уговором је предвиђана и дужност званичних кругова обију др-

жава да се при креирању спољне политике договарају баш ради усаглашавања метода њеног остварења и избјегавања опасности да посебни интереси покваре реализовање глобалних програма носилаца спољнополитичких акција двеју држава.

Насупрот формалним обавезама постојала је константна ривалска борба двију династија око примата у српском националном покрету и обезбјеђења одлучујуће улоге у будућој уједињеној држави. Та борба је првенствено била изазвана династичким циљевима који су природни као државни и интересима оних снага које су у династији налазиле средство остварења својих планова.

Да би обезбиједила усмјеравање спољне политике Црне Горе у правцу који је одговарао циљевима спољне политичке Србије и убрзала уклапање Црне Горе у састав проширене Србије, српска влада је снажно утицала на војне припреме у Црној Гори, материјално и кадровски их потпомагала, а 1867. преко свог агента, званично секретара црногорског књаза Милана Пироћанца, покушавала да усмјери политику књаза Николе у правцу остварења циљева српске владе и тако обезбиједи испуњење оног дијела спољнополитичког програма Србије који се односио на њену политику према Црној Гори.

Поред тога што је неопходно напоменути о основним компонентама политике Гарашанина према Црној Гори у ово вријеме, овдје се уплиће и то како је српска влада гледала у ово вријеме на политичке способности званичних кругова Црне Горе.

Гарашанин је гледао на званичну Црну Гору, а особито на носиоце њене спољне политике — војводу Мирка Петровића и књаза Николу, као на људе без довољно политичког смисла, сасвим нереалне; рачунао је са њиховим упорним настојањем да одрже егзистенцију државе којом су владали и што више успоре процес уклапања Црне Горе у састав Србије ако тај процес не би био праћен уздизањем њихове династије на пријесто уједињене државе. Гарашанин се особито прибојавао не сталне конкуренције Црне Горе Србији, пошто Црна Гора није била тако јака да би својим политичким постојањем онемогућила стварање велике Србије, већ потеза црногорских званичних кругова који су могли створити тешкоће српској влади. Била је то прије свега константна бојазан да званични кругови Црне Горе не изазову преурањен, дипломатски и војнички неприпремљен, сукоб са Турском, да неприпремљену Србију тиме не доведу у тешку ситуацију и ставе на пробу углед који је она уживала и њену способност за улогу на коју је претендовала у националноослободилачком покрету у европском дијелу Турске.

Гарашанину је било сасвим познато стално неповјерење црногорског двора према српској влади и бојазан да она жели да Црну Гору искористи за своје циљеве. С друге стране, цетињски двор је осјећао да се српска влада према њему не односи као равноправном партнеру и савезнику, већ као потчињеном, осуђе-

ном на жртвовање, политичко ликвидирање за интерес проширења Србије, а тиме и јачања позиција њене грађанске класе и династије. Баш због тога што су интереси двију династија и снага које су уз њих стојале налагали међусобно искључивање и политичко ликвидирање, није било лако постићи међу њима онакве односе какве је уговор предвиђао, боље рећи како је то жељела србијанска грађанска класа. Због тога су читави уговорни односи између Црне Горе и Србије протекли у међусобном оптуживању њихових званичних кругова, сумњичењу, конкурентској борби и вођењу сепаратних акција без саглашавања другог савезника.

Званични кругови Црне Горе стално су се плашили да Србија на било који начин не ојача толико да они буду онемогућени да воде успјешну ривалску борбу за примат у националноослободилачком покрету, а тиме и одлучујућу улогу у будућој држави. Завршна етапа акције Србије за добијање градова још више је побудила званичне кругове на Цетињу да уложе нова настојања да спољнополитичке околности које су погодиле акцији Србије и сами искористе како би добили нешто од Турске. Ова етапа дипломатске акције српске владе за добијање градова временски се поклопила са новом појачаном акцијом Црне Горе ради територијалног проширења на рачун Турске. Напoredна тражења књаза Михаила да од Турске добије на управу градове у Србији и књаза Николе да у састав Црне Горе буду укључене и неке области које су припадале Турској — имала су извјесних додирних тачака. Књаз Никола је на своју дипломатску акцију био, поред осталих крупних разлога, посебно побуђен дипломатском акцијом Србије.

Тешко економско стање Црне Горе, особито оскудица у плодњем земљишту, симболисана поред осталог у сталним сукобима на граничној црногорско-турској линији и упорном борбом за отимање плодног земљишта од Турака, пред Црну Гору је императивно постављало питање њеног територијалног проширења. Тај моменат је био један од примарних разлога жеље Црногораца да што прије дође до рата са Турском, да би се њиме ријешила питања која се нијесу могла на дужи одлагати. Ту је био и добар дио разлога упућености Црне Горе на сарадњу са Србијом у циљу заједничког иступања против Турске. Како економски и други проблеми нијесу једнако изражени у Србији и Црној Гори, појављивала се разлика у схватањима њихових званичних кругова о повољности момента за покретање оружане акције против Турске. Званични кругови Црне Горе, приморани захтјевима народа били су спремни на што скорији рат, док у Србији то није био случај. Уз то, свјесни да би Црна Гора ступајући у неприпремљен рат бацила мање на коцку него Србија, званични кругови на Цетињу били су енергичнији и, рекло би се, динамичнији од оних у Београду. И у схватању народа у Црној Гори, из многих узрока упућеног на ратоборност, била је добра само она спољна полити-

тика књажева која би имала за циљ што брже покретање рата са Турском и, преко њега, рјешавање дијела његових економских проблема. Отуда се на акцију Србије за добијање градова у Црној Гори гледало првенствено са становишта како она утиче на замисао покретања рата са Турском. Цетињски двор је формирао своје гледиште првенствено на разматрању колико добијањем градова јача Србија и колико се тиме повећава утицај њене династије.

Иако се налазила у савезничким односима са њом, српска влада се на Црну Гору није много обазирала када је покретала дипломатске акције. Она није вјеровала да би у акцији добијања градова Црна Гора могли ишта допринијети успјеху тог подухвата на дипломатском пољу, али се за то прибојавала да би она својим захтјевима или изазивањем сукоба са Турском могла нашкодити ако не и покварити успјех те акције.

За читаво вријеме вођења активности око добијања градова српска влада није ни помишљала да ту акцију изводи у заједници са Црном Гором, да своје захтеве повеже са захтјевима које је књаз Никола упућивао Турској.¹ Тек у последње вријеме Гарашанин је, с времена на вријеме, обавјештавао књаза Николу о току акције и саопштио о одлуци да књаз Михаило отпутује у Цариград.²

Баш у вријеме када је припремана дипломатска акција Црне Горе у циљу територијалног проширења и када се заоштравао сукоб Русије и Француске око утицаја на спољну политику Црне Горе, на Цетиње је стигла вијест да је Порта пристала да градове у Србији преда на управу књазу Михаилу.

На глас о томе књаз Никола је упутио одушевљена честитања књазу Михаилу.³ Честитке је примио његов ађутант Станко Радоњић, који је тада преко Београда путовао за Букурешт.⁴ Поводом добијања градова црногорски књаз је одликовао српског дипломатског заступника у Цариграду Јована Ристића.⁵ Била је то куртоазна пажња срачуната на изазивање утиска у српском јавном мњењу о наводном одушевљењу црногорског двора дипломатским успјехом Србије.

У суштини, предаја градова Србији дочекана је у Црној Гори, а особито на Цетињу, као неповољан догађај. Сасвим је познато да ова акција није била много популарна код словенофилских кругова и Срба ван граница Србије, јер се мислило да се широки план националноослободилачког рада тиме своди на уско

¹ Ј. Ристић, *Последња година спољашње политике књаза Михаила*, Београд, 1895, 49, 55.

² Гарашанин књазу Николи, 19. II (3. III), 28. II (12. III), 8/20 и 13/25. III, 24. IV (6. V) 1867, Записи XIV, (1935), 178—183, 240.

³ Књаз Никола књазу Михаилу, 22. IV (4. V) 1867, Записи IV, (1929), 178.

⁴ Књаз Никола Гарашанину, 9/21. V 1867, Записи XIV, (1935), 241.

⁵ Ј. Ристић књазу Николи, 20. IV (2. V) 1867, Записи XIV, (1935), 239.

питање ових градова.⁶ То је био случај и са јавним мњењем у Црној Гори. Ипак је било људи који су стицали утисак да се дио народа и главара радовао овом успјеху Србије, видећи у њему важан чинилац за убрзање пуног ослобођења Срба.⁷ Али добар дио Црногораца, а нарочито цетињски двор, са узбуђењем је дочекао ту вијест јер се прибојавао да ће се српска влада тиме задовољити и потом умањити своју заинтересованост за рад на националном ослобођењу Срба. Тиме би био задан тежак ударац надама Црногораца да ће се ратом са Турском побољшати њихов тежак економски положај. Штавише, и не само на црногорском двору, стекло се увјерење да је српска влада Црну Гору и читаве широко засноване припреме за вођење рата искористила за постизање сопственог циља од кога нико ван Србије не може имати нарочите користи.⁸ Због бојазни да ће због тог дипломатског успјеха Србије бити одложено покретање рата са Турском, он се у Црној Гори сматрао чак и неповољним за крупније циљеве који су се жељели ратом постићи. Због тога се на овај дипломатски успјех српске владе у Црној Гори гледало са знатном дозом зависти и сумњи у искреност увјеравања српске владе да ће повести рат с Турском. Сам метод добијања градова није одговарао психи патријархалног и витешким традицијама васпитаног човјека у Црној Гори. Он није био резултат незадрживог оружаног налета, није био у стилу Карађорђевог времена. И због тога у Црној Гори она није дочекана нарочито радосно. Неки Црногорци који су живјели у Србији настојали су чак да предају градова искористе као аргуменат за подстицање српске омладине против књаза Михаила. У условима тамошњег снажног националног и ратоборног духа, изјаве неких Црногораца у Србији да је књаз Михаило тражењем градова од турског султана погазио ријеч дату књазу Николи да ће заједнички ратовати против Турске — нијесу остале без извјесног одјека.⁹

Док су у Цариграду вођени преговори о предаји градова, књаз Никола и војвода Мирко Петровић надали су се да ће они бити неуспјешни. А кад је стигла вијест да је Порта пристала на предају градова, они су се уплашили да је тиме одложено покретање рата у заједници са Србијом, рата у којем су гледали могућност не само побољшања економских позиција Црне Горе већ и јачања свог сопственог положаја у Црној Гори и угледа у Српству.¹⁰ За њих је добијање градова значило само јачање Србије

⁶ М. Пироћанац, *Књаз Михаило и заједничка радња балканских народа*, Београд 1895, 67, 68, 75.

⁷ Државни музеј на Цетињу (ДМЦ), Приновљени списи (ПС), Петковић Стремоухову, 1/13. IV/1867, бр. 99 — тајно.

⁸ М. Пироћанац, *Књаз Михаило и заједничка радња балканских народа*, 75.

⁹ Извјештај дописника „Голоса“ из Београда од 4/16. IV 1867, 99, 9/21. V 1867.

¹⁰ ДМЦ, ПС, Петковић Стремоухову, 1/13. IV 1867, бр. 99 — тајно.

које неминовно носи опасност за политичку егзистенцију Црне Горе и штети утицају династије која је њоме владала. Увиђајући да је положај Србије добијањем градова ојачан а да Црна Гора истовремено није ништа добила од Турске, књаз Никола и њему најближи кругови постали су огорчени на српску владу. Они су изјављивали да је ову акцију требало изводити у заједници са Црном Гором и повезати је са њеним захтјевима за територијално проширење, а не отежавати њоме постизање тих захтјева. Књаз Никола је био противан и путовању књазу Михаила у Цариград, јер се прибојавао да би он тамо могао добити још нешто за Србију. Завидљив према успјеху српске владе, он је то путовање квалификовао као „издајство интереса српства“. Званични кругови на Цетињу били су једно вријеме окупирани идејом да и књаз Никола отпутује у Цариград у исто вријеме кад и књаз Михаил, или да, у крајњем случају, од српске владе захтијевају извјештај о томе шта је од Порте постигла за Црну Гору. Они су чак мислили да је српска влада искористила уговор између Црне Горе и Србије и на рачун њега добила градове од Турске.¹¹

Да би у конкурентској борби са Обреновићима имали што повољније шансе, званични кругови на Цетињу сматрали су неопходним да се снажењу Србије супротстављају истовременим јачањем Црне Горе. Надајући се да ће као и Србија добити што од Порте мирним путем, на Цетињу убрзавају припреме за слање једне делегације у Цариград са захтјевом да се Црној Гори да територијално проширење. Ти кругови су сматрали да су околности сасвим повољне за успјех такве мисије. Одлучујући се на такву акцију, књаз Никола се није много базирао на то колико би она утицала на његове односе са српском владом и на широки националноослободилачки проблем уопште. Таквој одлуци допринијело је и његово увјерење да је дипломатском акцијом Србије одложено покретање рата, да се ни српска влада није много базирала како ће њена акција утицати на припреме националноослободилачког рата а још мање на саму Црну Гору, и да отуда и он има право и дужност да дипломатским путем и без сагласности Србије ојача Црну Гору, а тиме и свој сопствени положај и углед.¹²

Ауторитет црногорскога књаза није био велик ни у самој Црној Гори. Да би био увећан, требало је постићи какав спољно-

¹¹ Архив Српске академије наука и умјетности (АСАН), бр. 9986, Мемоар Милана Пироћанца. — Архимандрит Дучић је сматрао да се књаз Никола почео одвајати од Србије управо тада: „Када је Србија добила градове, тада су књаз и Мирко, подбадани од непријатеља Српства, почели томе добитку јавно завидјети и тражити како би они одвојено од Србије нешто добили. Услед чега су чињели сваке погрешке и глупости, а то је први почетак неслоге и одвајања од Србије која се и даље продужава и развија“. — Историјски институт у Београду, Архива Јована Ристића, XIII/1—69, Ниђифор Дучић С. Милетићу, 25. I (6. II) 1869.

¹² ДМЦ, ПС, Петковић Стремоухову, 1/13. IV 1867, бр. 99 — тајно.

политички успјех, макар и средствима која су се могла схватити као неповољна по циљеве балканске сарадње и савеза Црне Горе са Србијом.

Док су још вођени преговори у Цариграду на Цетињу се помишљало да се у Турску пријестоницу пошаље потпредсједник Црногорског сената војвода Петар Вукотић — да затражи од Порте територијално проширење Црне Горе. Премда о тој намјери није био званично обавијештен, Гарашанин је изјављивао да не би ометао такву акцију.¹³ Предсједник српске владе сматрао је да дипломатски успјех Црне Горе не би сметао раду на националном ослобођењу српског народа, али је сам факат да се ова акција крила од српске владе изазивао код њега сумњу у искреност изјава црногорскога књаза да ће се споразумијевати са српском владом при вођењу спољнополитичких акција.¹⁴

Пошто није успио да план територијалног проширења Црне Горе повеже са питањем предаје градова Србији, црногорски књаз се одлучује да подршку својим захтјевима потражи на другој страни. Постојала је и бојазан да књаз Никола тиме нашкоди акцији Србије, пошто се сматрало да Турска неће пристати да учини крупније уступке истовремено и Србији и Црној Гори — нарочито због тога што би се територијалним проширењем Црне Горе приближиле њене границе Србији и тако повећала опасност по интересе Турске. Како је био увјерен да је Русија, форсирајући Србију и подржавајући окупљање балканских народа око ње, спремна да ради стварања веће словенске државе на Балкану, која би била упућена да се на њу ослања, жртвује политичке интересе Црне Горе, црногорски књаз је тражио подршку код оних сила које су биле заинтересоване да се тај процес што више успори.

Књаз Никола је вјеровало да би му противљење Русије и Србије црногорским захтјевима на Порти могло прибавити подршку оних земаља које су биле противне јачању утицаја Русије на Балкану и које су се прибојавале оружаног сукоба балканских народа са Турском. Тврдећи да би територијално проширење Црне Горе могло само користити силама заинтересованим за мир на Балкану, пошто би тиме Црногорци добили боље услове за живот и због тога мање тежили да ратом рјешавају своја економска питања, књаз је истовремено пријетио да ће бити приморан да поведе рат са Турском ако то проширење државе не добије мирним путем. Он је тада изјављивао да га Србија и Русија гурају у рат, што је било нетачно. Његове пријетње ратом имале су извјесног дјелства особито на Француску и Аустрију, па оне подржавају његов захтјев за територијално проширење, наравно, знатно га смањујући и не са циљем да ријеше питања Црне Горе, већ да

¹³ ДАС, ИГ, Гарашанин Дучићу, 11/23. III 1867.

¹⁴ Исто, Објашњења Н. Дучића о личностима на двору књаза Николе.

ослабе њене припреме за рат, побољшају њене односе са Турском и што више је удаље од Србије.

Устанак на Криту и немири у Епиру и Тесалији, вијести о припремању немира у Албанији и нови захтјеви Србије и Црне Горе почетком 1867. године изгледали су француској влади као предзнаци озбиљних сукоба на Истоку. Она се тога прибојавала, поред осталог и због тога што је знала каквим је везама скопчан ослободилачки покрет на Балкану са руском политиком и да би он био у интересу Русије. Желећи да обезбиди мир на Балкану и прибојавајући се јачања Русије, које се могло постићи преко ослободилачког покрета балканских народа, Француска је настојала да га онемогући или бар одложи.¹⁵ Она је добро знала какву улогу има и може имати утицај и примјер Црне Горе на сусједни народ и до чега би довела енергична политика Црне Горе према Турској. Зато је жељела да искористи свој јаки утицај у њој и обећањима подршке у коју је још вјеровао књаз Никола скрене акције Црне Горе са припрема за оружани сукоб са Турском на дипломатско поље. Да би допринијела одлагању оружане акције на Балкану, Француска настоји да балканске народе удаљи једне од других, а особито да разбије савез између Црне Горе и Србије. Та политика је добила нов импулс послје састанка француског и аустријског цара у Салцбургу у августу 1867. године. Због тога Француска стално повлађује амбицијама књаз Николе и подстиче његову суревњивост према Србији.¹⁶ Она је особито настојала да убиједи Порту да се територијалним уступцима може купити неутралност Црне Горе у сукобу Турске са Србијом.

Таква настојања Француске уносила су нове елементе у спољнополитичке акције Црне Горе и потхрањивала наде црногорскога књаз да се дио програма територијалног проширења Црне Горе може постићи уз подршку Француске. Значило је то учвршћење позиција Француске у овом дијелу Балкана и нове препреке афирмацији утицаја Русије и остварења њеног плана окупљања балканских народа око Србије. Једно вријеме дипломатски заступници у Цариграду сматрали су да ће Порта бити принуђена да задовољи и дио црногорских захтјева, као што је морала предати градове Србији, да би умањила заинтересованост Црне Горе за даље политичко зближавање са Србијом, али да Црној Гори ипак неће уступити излаз на море, ни знатније територијално проширење према Србији.¹⁷

¹⁵ Архив внешней политики России, Канцелария (даље АВПР, К, Дело (д), 30, лист 134—139, Игњатјев Горчакову, 10/22. I 1867, бр. 10, 1.245, Игњатјев Горчакову 17/29. I 1857, бр. 16 — тајно.

¹⁶ АВПР, К, 1867, д. 32, 260—261 Игњатјев Горчакову 25. VII (6. VIII) 1867, бр. 199. О политици Француске према Црној Гори, у ово вријеме видјети опширније: Д. Вујовић, *Борба Русије и Француске за утицај на спољну политику Црне Горе, и кампања против књаз Николе 1867. године*, Историјски записи XXI (1964), 601—627.

¹⁷ Исто, д. 33, 433—434, Игњатјев Горчакову 21. XII 1867 (3. 1868).

Политика Србије у акцији добијања градова и жеља књаза Николе да се истовремено нешто постигне и за Црну Гору послужиле су и француској дипломатији као повољан терен да дјејствује у правцу осујећења циљева савеза између Црне Горе и Србије, што би било једно од средстава одлагања рата на Балкану. У том смислу дјејствовали су и аустријска дипломатија и турски функционери у околини Црне Горе.¹⁸

У спровођењу те политике крупну улогу играо је француски конзул у Скадру Вијет. Посебно се запажало његово упорно настојање да црногорскога књаза увјери у немогућност сарадње Црне Горе са Србијом и опасност која му пријети од јачања Србије. Настојећи да ојача француски утицај у Црној Гори и умањи њену заинтересованост за сарадњу са Србијом, Вијет је упорно инсистирао да се у Цариград пошаље једна црногорска делегација која би од Порте затражила територијалне уступке. При томе је упорно обећавао подршку француске владе таквим захтјевима.¹⁹

Вијет је напомињао црногорском књазу да се од сарадње са Србијом нема чему корисном надати и увјеравао га да је она уговор са Црном Гором и ратно расположење у њој искористила као средство притиска на Порту да би добила градове. Он му је савјетовао да би за Црну Гору било боље да умјесто што их препушта Србији сама користи те могућности да од Порте добије што и за себе.²⁰

Руски конзул у Дубровнику Константин Петковић, који је у ово вријеме водио упорну борбу за избејање утицаја Француске из Црне Горе, видио је у овим настојањима Вијета жељу да на неки начин умањи заинтересованост Црне Горе за сарадњу са Србијом и доведе до раздора међу њима. Петковић је сматрао да Вијет искористићава то што је књаз Никола мислио да је Србија уговор са Црном Гором искористила као средство притиска на Порту и неискрено поступила према њему, па да га увјерава да постоје веома слаби изгледи да се из сарадње са Србијом може постићи нешто корисно за Црну Гору и да зато треба напустити Србију па уз подршку Француске у директним преговорима са Портом постићи користи за Црну Гору. А Вијет је сматрао сасвим могућним да се из истовремене појаве црногорске и српске делегације у Цариграду појави раздор међу њима, а тиме и повећају изгледи рушења уговора између те двије земље.²¹

¹⁸ АСАН, бр. 9986, Мемоар Милана Пироћанца; Љ. Алексић, *Став Француске према захтеву Црне Горе за територијалним проширењем 1867. године*, Историјски гласник 3—4, 1955, 125.

¹⁹ ДМЦ, ПС, Петковић Стремоухову, 29. III (10. IV) 1867, бр. 91; Љ. Алексић, *нав. чланак*. 128.

²⁰ АСАН, бр. 9986, Мемоар Милана Пироћанца.

²¹ ДМЦ, ПС, Петковић Стремоухову, 1/13. IV 1867, бр. 99 — тајно.

Књаз Никола је настојао да црногорска делегација буде што прије упућена у Цариград, па је на састанку са скадарским гувернером Исмил-пашом 4. маја 1867. утврђено да се у Цариград пошаље војвода Илија Пламенац. Под снажним притиском руског конзула Петковића, који је најчешће иступао са мотивацијом да би слање црногорске делегације у Цариград штетило Србији и Русији и задало удар идеји даљег зближавања Србије и Црне Горе, књаз је морао привремено одложити ту мисију,²² али од своје намјере није одустао.

Уз помоћ француског конзула у Скадру и подршку аустријске дипломатије последице дужих припрема најзад је крајем 1867. упућена црногорска делегација у Цариград. Тамо се показало да терен за њен долазак није био припремљен,²³ да Турска није хтјела да Црној Гори уступи ни најмањи дио територије. И поред подршке Француске и извјесне помоћи Аустрије, црногорска делегација није успјела да ишта добије.

Придржавајући се генералне линије политике своје владе у питању захтјева Црне Горе за територијалним проширењем француски амбасадор у Цариграду Буре није пропустио да црногорском изасланику стави до знања да ће питање Црне Горе бити прије ријешено ако се она буде држала по страни од покрета против Турске који припремају Србија и Грчка.²⁴ Да би црногорског књаза што боље увјерио да ће укључивање Црне Горе у анти-турски савез на Балкану само покварити оно што Црна Гора и без жртвовања може постићи, Буре је црногорским изасланицима тврдио да су преговори између Букурешта и Београда о склапању савеза против Турске покварили успјех црногорске мисије.²⁵

Ова дипломатска акција књаза Николе ипак је имала извјесних посљедица. Он је успио да још јаче скрене пажњу западних сила на догађаје и акције на Балкану. Али су оне, у ствари заинтересоване за онемогућавање рата на Балкану, увидјеле да сарадња Црне Горе и Србије и њихови планови за рат са Турском стварно могу довести до сукоба на Балкану. Пријетња књаза Николе ратом и изјаве да га Русија и Србија на то гурају биле су један од повода да Француска, Енглеска и Аустрија протестују код балканских држава против припрема за рат. То је био један од узрока одлагања њихове оружане акције за још извјесно вријеме. Неуспјех црногорске делегације имао је крупних посљедица по даље црногорско-француске односе. Наде књажеве да Француска може осигурати успјех црногорске делегације у Цариграду

²² Д. Вујовић, *Састанак књаза Николе и Исмаил-паше 4. маја 1867*, *Историјски записи*, IV (1963), 689.

²³ Државни музеј Цетиње, фонд „Никола—I“, Илија Пламенац књазу Николи, Цариград 16/28. XII 1867.

²⁴ АВПР, К, 1867, д. 33, 588—590, Игњатјев Горчакову, 12/24. XII 1867, бр. 350.

²⁵ Исто, д. 21, 29—32, Стал Горчакову 12/24. III 1868, бр. 67 — тајно.

нијесу се оствариле; књаз је био разочаран својом мисијом у Паризу и од тада све више увиђа да без подршке Русије не може рачунати ни на какав значајнији дипломатски успјех у преговорима са Портом. Од тада његови односи са Француском почињу да хладне, а због све већег конзервативизма француске спољне политике на Балкану они се више неће моћи ни поправити.²⁶

Црногорска акција у циљу територијалног проширења могла је имати и неповољних посљедица по њене односе са Србијом. Она није извођена уз сагласност Србије, већ уз помоћ Француске која је настојала да тим путем Црну Гору одвоји од Србије и одложи њену оружану акцију.²⁷ То је повећавало сумње српске владе и намјере књаза Николе.

Ова акција, уз још неколико афера које су се појавиле у односима званичних кругова Црне Горе и Србије, још више је удаљила званичне кругове Црне Горе и Србије и утицала на њихове односе и као чинилац националноослободилачког покрета на Балкану.

Радоман Јовановић

²⁶ Љ. Алексић, нав. чланак, 135.

²⁷ В. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија 1814—1894*, Београд 1924, 257.